

نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران

عباس جعفری نیا^۱

ذکریا کاظم پور^{۲*}

فرزاد محمدی^۳

خسروی مقدم^۴

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

کشورهایی که از دیپلماسی دفاعی در تأمین انواع نیازمندی‌های خود از جمله حوزه پدافند غیرعامل استفاده کنند کمتر مورد تهدید قرار می‌گیرند. لذا شناخت صحیح این حوزه می‌تواند کمک موثری در تأمین امنیت ملی و منافع کشور نماید. این تحقیق باهدف تبیین نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران انجام شده و ارتباط بین دو متغیر (دیپلماسی دفاعی و نیازهای پدافند غیرعامل) را از طریق جمع‌آوری اطلاعات منابع کتابخانه‌ای و اسناد بالادستی مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. پژوهش حاضر در حیطه تحقیقات توصیفی و از نوع کاربردی طبقه‌بندی می‌گردد و از روش نمونه‌گیری هدفمند به‌شیوه گلوله برفی تارسیدن به آستانه اشباع نظری استفاده می‌کند. جامعه آماری تحقیق نیز متشکل از معاونین و مدیران حوزه‌های اجرایی و مطالعاتی مرتبط با دیپلماسی دفاعی و پدافند غیرعامل نیروهای مسلح می‌باشد. نتایج حاصله حاکی از آن است که نیازهای پدافند غیرعامل مرتبط با دیپلماسی دفاعی شامل: پایش تهدیدات، نیازمندی‌های انتقال دانش و تجربیات به کشور و نیازمندی‌های حوزه همکاری‌های دو یا چندجانبه بین‌المللی می‌باشد. همچنین بهره‌برداری از دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور برای دستگاه متولی این حوزه و دستگاه‌های اصلی تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر سیاسی به‌منظور رویکردی هم‌افزایانه در تقویت زیرساخت‌ها از طریق تأمین نیازها و ملزومات حوزه بین‌الملل می‌تواند به نتایج بسیار مثبتی در تقویت و شکوفایی منافع ملی و بین‌المللی بیانجامد.

واژگان کلیدی:

دیپلماسی دفاعی، پدافند غیرعامل، مدیریت دفاعی، روابط بین‌الملل.

^۱ استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران.

^۲ استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران.

^۳ پژوهشگر روابط بین‌الملل پژوهشکده نگاه دو، تهران، ایران.

^۴ پژوهشگر مطالعات دفاعی پژوهشکده نگاه دو، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: z.kazempour@aut.ac.ir

مقدمه

تا مدت‌ها باور رایج این بود که دیپلماسی اولین خط دفاع است و بر این اساس وظیفه اصلی دیپلمات‌ها تأمین منافع و امنیت ملی یک کشور بوده و نظامیان تنها زمانی وارد عمل می‌شدند که دیپلماسی سیاسی با بن‌بست مواجه می‌گردید. در نتیجه میان دیپلماسی به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار سیاست خارجی و دفاع به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار سیاست دفاعی، خط و مرز مشخصی وجود داشت. با پایان جنگ سرد و کاهش نظامی‌گری در عرصه سیاست بین‌الملل، زمینه همکاری‌های مختلف میان کشورها از جمله در حوزه نظامی و دفاعی فراهم شد و در نتیجه کشورها مأموریت جدیدی (دیپلماسی دفاعی) برای ارتش و نیروهای دفاعی خود تعریف کردند. هدف اساسی دیپلماسی دفاعی حمایت از منافع ملی نظیر حفظ یا برقراری محیط امنیتی صلح‌آمیز، نوسازی شیوه نظامی و تقویت نفوذ در دیگر کشورهاست که برآیند بارز آن بازدارندگی می‌باشد. فهم درست دیپلماسی دفاعی مستلزم توجه به رابطه بین نیروی نظامی و سیاست است. دیپلماسی دفاعی، مفهوم و عملی است که حکایت از درک نفوذ و کارایی ارتش (نیروی نظامی) و فعالیت‌های نظامی فراسوی، کار ویژه اصلی آن یعنی جنگ و دفاع و همچنین درک پیوند الزامی بین نیروی نظامی و دیگر عناصر قدرت ملی دارد. کاربست‌های دیپلماسی دفاعی شامل؛ سازوکار قدرت آفرینی، نقش آفرینی در شرایط عدم قطعیت‌ها در سطح جهان، ابزار مکمل دیپلماسی سیاسی، سازوکار متعادل‌کننده در نظام بین‌الملل، ایفای نقش به‌عنوان یکی از ارکان بازدارندگی و سازوکار برقراری موازنه نرم می‌باشد. اهداف دیپلماسی دفاعی، شامل مهندسی محیط امنیتی با استفاده از اقدامات اعتماد ساز به‌منظور تنش‌زدایی، تعامل و همکاری و همچنین توسعه امنیت جمعی، دستیابی به تجهیزات دفاعی موردنظر و تأمین فناوری‌ها، ثبات‌سازی از طریق اقدامات پیشگیرانه از بروز مناقشات و حل‌وفصل‌منازعه‌ها، کنترل تسلیحات از طریق شفاف‌سازی، تبادل صحیح و به‌موقع اطلاعات و.. می‌باشد. این موارد به‌منظور ممانعت از تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی و پیگیری امور مرتبط در نهادهای حقوقی بین‌المللی ترسیم‌گردیده است (مینایی و عسگری ۱۳۹۲: ۱۲).

در سیاست‌های کلی نظام در موضوع پدافند غیرعامل، این عنوان شامل مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای است که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می‌شود (جعفری نیا، خسروی مقدم ۱۳۹۹: ۵۱). با نگرش به کاربست‌های دیپلماسی دفاعی و همچنین نیازهای حوزه و محیط بین‌المللی پدافند غیرعامل کشور، استفاده از بستر و ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی به‌ویژه حلقه‌های اصلی تصمیم‌ساز، تصمیم‌گیر و اجراکننده شامل شورای راهبردی دیپلماسی دفاعی، ستاد کل نیروهای مسلح، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح،

اتاق‌های فکر، سازمان‌های بین‌المللی، مأموریت‌های نظامی و وابستگان نظامی از اصلی‌ترین فرصت‌های تحقق سیاست کلی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در خصوص پدافند غیرعامل کشور تلقی می‌گردد. دغدغه اصلی محققین منبعث از شکاف موجود بین دستگاه دیپلماسی کشور با اولویت‌های موردنظر در سامانه دفاعی، عدم شناخت کافی مجریان سیاست خارجی از نیازهای پدافند غیرعامل کشور و عدم وجود زبان مشترک و ارتباط نزدیک بین سامانه‌های متولی پدافند غیرعامل با دستگاه دیپلماسی بوده و بیم آن می‌رود تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور که عمدتاً ماهیت دفاعی نیز دارند، مغفول بماند. انتظار می‌رود با بررسی علمی موضوع نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور باب جدیدی در رفع این مسئله صورت پذیرد. به‌کارگیری هدفمند و هوشمندانه سرپنجه‌های دیپلماسی دفاعی کشور در محیط بین-المللی و خارج کشور، به‌منظور عملی نمودن فرمایش فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) مبنی بر هم‌افزایی صددرصدی در مجموعه‌های نیروهای مسلح، در ایجاد ارتباط، زبان مشترک، شناخت دوطرفه و همکاری بین نهادهای سیاست‌گذار و مجری پدافند غیرعامل کشور و مجریان و عناصر فعال در حوزه دیپلماسی دفاعی در ایفای نقش هم‌افزایانه در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور مسئله مهمی بوده و تلاش برای عملی نمودن آن ضروری به نظر می‌رسد. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه حساس پدافند غیرعامل همواره با روش‌های مختلف به دنبال یافتن راه‌هایی جهت تأمین نیازهای کشور در این حوزه به‌منظور بهبود شیوه‌ها و کیفیت تصمیم‌سازی جهت تعیین الزامات برای صیانت از ارزش‌ها و زیرساخت‌های حیاتی و حساس خودی در برابر تهدیدات دشمن می‌باشند. دیپلماسی دفاعی، نوعی پیوند بین حوزه نظامی و سیاسی است و در حقیقت، فراهم‌کننده منابع قدرت در جهت اعمال سیاست‌ها و راهبردهای دفاعی کشور محسوب می‌شود؛ به عبارتی دیپلماسی دفاعی، وظیفه تجمیع و تبدیل قدرت بالقوه به بالفعل را به‌منظور دفاع از تمامیت سرزمینی و سایر منافع ملی حیاتی کشور بر عهده دارد (ذوالفقاری ۱۳۹۰: ۱۴). عدم شناخت هوشمندانه ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و عدم بهره‌برداری صحیح و کافی از ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای حوزه‌های محیط خارجی و بین‌المللی پدافند غیرعامل می‌تواند تبعات منفی به شرح ذیل داشته باشد:

- ضعف در کشف، شناسایی و رصد تهدیدات مرتبط با مختلف پدافند غیرعامل کشور (زیستی، پرتوی، سایبری، فضایی، شیمیایی)
- ضعف در شناسایی و تلاش برای انتقال تجربیات، دانش و فناوری‌های نوین سایر کشورها مرتبط با حوزه‌های موردنظر به‌طرف خود.

➤ از دست رفتن فرصت‌ها در ایجاد و برقراری ائتلاف‌ها و همکاری‌های دو و یا چندجانبه با کشورهای همسو در راستای تأمین اهداف سامانه پدافند غیرعامل کشور.

➤ غفلت از فرصت و ظرفیت دیپلماسی دفاعی در احقاق حقوق ج.ا.ا مرتبط با حوزه‌های موردنظر پدافند غیرعامل در سازمان‌ها، نهادها و مراکز بین‌المللی.

استفاده از بستر و ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی از اصلی‌ترین ملزومات و ضروریات تحقق سیاست کلی نظام مقدس ج.ا.ا در خصوص پدافند غیرعامل بوده که نیازهای حوزه خارجی و محیط بین‌الملل را تأمین می‌نماید (موحدی نیا، ۱۳۹۰: ۷۳). در این پژوهش سعی گردیده که به چگونگی تأمین نیازمندی‌های پدافند غیرعامل از طریق دیپلماسی دفاعی پرداخته شود و ارتباط دو متغیر دیپلماسی دفاعی (به‌عنوان متغیر مستقل) و نیازمندی پدافندی (به‌عنوان متغیر وابسته) تبیین گردد. البته توجه به مفاهیم هر دو متغیر مورد بحث جزء ملزومات اولیه می‌باشند که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت. به مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات دشمن می‌گردد پدافند غیرعامل می‌گویند (جعفری‌نیا، خسروی مقدم ۱۳۹۹: ۳۱). و دیپلماسی را هم می‌توان به معنای هدایت روابط مابین افراد، گروه‌ها و ملت‌ها دانست که به‌عنوان یک واژه پرکاربرد در روابط بین‌الملل استفاده می‌گردد. دیپلماسی در واقع مجری سیاست خارجی در چارچوب دکترین سیاست خارجی هر کشور است. دکترین سیاست خارجی یک کشور که معمولاً یک بیان کلی از سیاست خارجی آن محسوب می‌شود توسط رئیس حکومت یا دولت اعلام می‌شود. یکی از ابعاد مهم دیپلماسی، دیپلماسی دفاعی به حساب می‌آید (جلالی ۱۳۹۶: ۶۲). دیپلماسی دفاعی یکی از راه‌های کسب منافع و امنیت ملی هم محسوب می‌شود. این مفهوم کاربرد دیپلماسی در حوزه دفاع به‌منظور بالا بردن سطح تعاملات همکاری کشورها و جایگزین کردن ثبات به‌جای تنش است. بنابراین این نوع از دیپلماسی یک رویکرد ثبات محور دارد که افزون بر پیشبرد سیاست‌های کلان، می‌تواند زمینه مناسبی برای مدیریت بحران و محیط امنیتی جدید به شمار رود. هر بازیگری که بتواند از قابلیت گفتمانی، نهادی و کارکردی بیشتری در حوزه راهبردی برخوردار باشد، نقش مؤثری در حوزه سیاست دفاعی ایفا می‌نماید (سیاری، دهقان ۱۳۹۵: ۵۶). در راستای ارتقاء امنیت ملی می‌توان از ظرفیت‌های پدافند غیرعامل به شکل صحیح استفاده نمود. لذا در این خصوص باید زیرساخت‌های مناسبی برای تقویت ابزار و شیوه‌های دفاع غیرعامل طرح ریزی و اجرا گردد. یکی از ابزارهای مناسب در این حوزه را می‌توان دیپلماسی دفاعی معرفی نمود. از دیپلماسی عمومی در راستای تولید قدرت و استفاده راهبردی می‌توان بهره برد چرا که این حوزه به‌عنوان یک

سیستم روشمند برای پیشگیری و مقابله با تهدیدات می‌تواند در فضای سیاسی مناسب باشد. در یک جمع بندی کلی دیپلماسی دفاعی را می‌توان زمینه‌ساز تحقق اهداف پدافند غیرعامل در حوزه‌های راهبردی دانست.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

اگر شرایط کشور ج.ا.ایران را با ضریب تهدیدی که دارد مقایسه کنیم متوجه شرایط نامناسب پدافند غیرعامل خواهیم شد. جمهوری اسلامی بعد از پیروزی انقلاب همواره با تهدیدهای گوناگون و متنوع در حوزه‌های مختلف مواجه بوده است. با توجه به شرایط خاص سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی، برای توسعه کشور می‌بایست به این تهدیدات توجه لازم شود. ریشه مشکلات موجود را می‌توان در تمامی سطوح و حوزه‌ها از جمله مدیریتی، فرهنگی، اقتصادی و... بررسی نمود (خبازی ۱۳۹۷: ۱۱۴). حال با توجه به وجود تهدیدات مختلف و همچنین ضعف‌های ساختاری و اجرایی در حوزه‌های دفاعی و امنیتی، باید دید ارتقاء و تقویت کدام مورد در اولویت اول ج.ا.ایران باید قرار گیرد؟ جواب این پاسخ بسیار روشن و بدیهی است چرا که کشورمان در راستای تحقق اهداف انقلاب و کسب استقلال سیاسی، نظامی و... خود سعی می‌کند از کم خطرترین، کم‌هزینه‌ترین، مؤثرترین روش‌ها استفاده کند. یکی از این روش‌های به‌صرفه که در دنیای کنونی نیز مورد توجه کشورهای صاحب قدرت قرار گرفته استفاده از ملزومات و شیوه‌های پدافند غیرعامل می‌باشد. از جمله امتیازات این روش به مسائل ذیل می‌توان اشاره داشت:

- زنده ماندن و ادامه حیات و بقای نیروی انسانی
- صرفه‌جویی کلان اقتصادی و ارزی
- حفظ تجهیزات و تسلیحات گران‌قیمت
- تقلیل خسارات و صدمات مراکز حساس و حیاتی
- تحمیل هزینه بیشتر به دشمن
- مردمی نمودن فرهنگ دفاعی
- تضعیف روحیه و تحلیل انرژی دشمن و...
- بازدارندگی همه‌جانبه

سیاست‌های کلی نظام در موضوع پدافند غیرعامل کشور مبتنی بر رصد، پایش، پیشگیری، دفاع و ارتقاء توان بازدارندگی در مقابل هرگونه تهدیدات دشمن (اشراف اطلاعاتی) با رعایت ملاحظات دفاعی و امنیتی، تلاش برای کسب فناوری و دانش فنی و دستیابی به فناوری‌های برتر مورد نیاز دفاعی و امنیتی حال و آینده با تأکید بر نوآوری و پشتیبانی از توسعه آن‌ها، تهیه طرح جامع

پدافند غیرعامل در برابر سلاح‌های غیرمتعارف نظیر سایبری، هسته‌ای، میکروبی و شیمیایی، به‌کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیرعامل (الزامات) در مقابله با تهدیدات (سایبری، زیستی، شیمیایی، الکترونیک و...) دشمن، رعایت ملاحظاتی مانند اولویت در انتقال فناوری، تأمین آموزش و پشتیبانی و فراهم نمودن آن از منابع متنوع به‌منظور مرتفع نمودن نیازهای دفاعی و امنیتی کشور از خارج با برقراری ارتباط و همکاری با دیگر کشورها در زمینه‌های مرتبط با کالاها و خدمات دفاعی و امنیتی و... برای دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی، اقدام مناسب برای دستیابی به میثاق‌ها و مقررات بین‌المللی و ایجاد اتحادیه‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی و حفظ و صیانت از هویت و فرهنگ ملی و مقابله با سلطه جهانی می‌باشد (تافته، کلانتری، ۱۳۹۶: ۱۰۱).

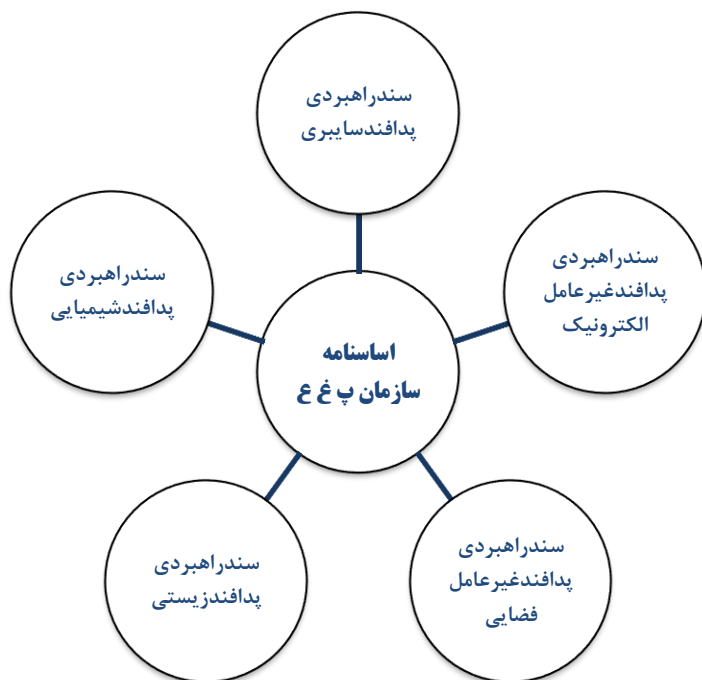
بررسی اساسنامه‌های پدافند غیرعامل

پدافند غیرعامل می‌تواند باعث ارتقاء و افزایش توانایی‌های دفاعی و نظامی و قدرت بازدارندگی به‌منظور دفاع همه‌جانبه از تمامیت ارضی، دستاوردهای نظام و انقلاب، منافع و امنیت ملی و مقابله درست و موثر با تهدیدات خارجی و ایجاد توازن منطقه‌ای گردد. در ادامه سعی می‌گردد جهت تبیین اهداف پدافند غیرعامل اساسنامه‌های تهیه در سازمان پدافند غیرعامل مورد بررسی قرار گیرد. اما قبل از آن باید یادآور شویم که تشکیل و تهیه این اساسنامه‌ها جهت دستیابی به این اهداف می‌باشد: ۱- کسب دانش و مهارت‌های جدید دفاعی و نوسازی صنایع دفاعی ۲- مردمی نمودن امنیت و دفاع از حاکمیت ۳- ایجاد گفتمان امنیت پایدار ۴- گسترش فرهنگ پدافند غیرعامل در قالب سیاست‌های کلی نظام (عابدی، ۱۳۹۸: ۲۸۲).

به‌طور کلی ۶ سند ذیل برای سازمان‌دهی برای پدافند غیرعامل در کشور تدوین و تهیه گردیده است:

- در سند اساسنامه سازمان پدافند غیرعامل؛ علاوه بر استناد به تدابیر رهبر معظم انقلاب اسلامی (حفظه ا...)، به موضوع پدافند غیرعامل در چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ - سیاست‌های کلی نظام در موضوع پدافند غیرعامل - سیاست‌های کلی برنامه‌های پنجم و ششم توسعه کشور در موضوع پدافند غیرعامل و همچنین سیاست‌های کلی نظام در حوزه‌های مختلف مرتبط با پدافند غیرعامل پرداخته شده است.
- سند راهبردی پدافند سایبری کشور برگرفته از اسناد بالادستی شامل فرامین و تدابیر و رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، سند چشم‌انداز ج.ا.ا. در افق ۱۴۰۴، سیاست‌ها و ابلاغیه‌های قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیاء(ص)، اساسنامه سازمان پدافند غیرعامل کشور ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، سیاست‌های کلی نظام ابلاغ‌شده توسط معظم‌له در

حوزه امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات و... می‌باشد امکان استفاده از ویژگی بی‌مرزی و گستردگی جهانی فضای سایبری در امر پدافند سایبری، امکان بهره‌گیری از دانش و فناوری‌های نوظهور، امکان ارتقا سطح همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای در زمینه پدافند سایبری، رقابت کشورها، دولت‌ها و شرکت‌های چندملیتی صاحب دانش و فناوری و امکان همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بین‌الملل و پیمان‌های همکاری و دفاعی سایبری همسو (اسلامی، نم، منطقه ....) از فرصت‌های موجود در این حوزه برشمرده شده است.

نمودار (۱) اساسنامه سازمان پ غ ع

- سند راهبردی پدافند غیرعامل الکترونیک نیز همچون سند پدافند سایبری برگرفته از اسناد بالادستی می‌باشد. در این سند تأکید شده است که دیپلماسی پدافندی و تعامل با کشورها و نهادهای بین‌المللی، منطقه‌ای و همسو در حوزه پدافند غیرعامل الکترونیک ضرورت دارد. همچنین در آن بر حمایت از انتقال فناوری و صادرات تجهیزات الکترونیکی ساخت کشور به زیرساخت کشورهای هدف، توجه ویژه به توسعه و نشر دانش و فناوری‌های پدافند غیرعامل الکترونیک، امکان کسب دانش و فناوری از طریق مراجع بین‌المللی تأکید شده است.
- در سند راهبردی پدافند غیرعامل فضایی که برگرفته از اسناد بالادستی می‌باشد بر اشراف اطلاعاتی، آمادگی، هوشمندی، همیشگی، پیش‌بینی، پیشگیری و مقابله با تهدیدات دشمن

و رقیب در حوزه فضا تأکید شده است. در این سند به صراحت بیان شده که توسعه تعاملات و دیپلماسی فضایی و حضور فعال، مبتکرانه و تأثیرگذار در جوامع و نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی برای حفظ حقوق، ارزش‌ها، منافع و امنیت ملی کشور در حوزه پدافند غیرعامل فضایی ضرورت دارد.

- در سند دیگری تحت پدافند زیستی که بر اساس رهنمودها و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه پدافند غیرعامل کشور، سند چشم‌انداز بیست‌ساله ج.ا.ا، بند ۵ از سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، بند ۳ از آیین‌نامه اجرایی طرح جامع میکروبی کشور مصوب شورای عالی امنیت ملی به شماره ۳۷۲-۳۳۸/۲۰۷ مورخ ۱۳۷۸، بند ۲-۲ از طرح جامع میکروبی کشور، بند ج ماده ۲۰۶ برنامه پنج‌ساله پنجم مصوبه مجلس شورای اسلامی ایران می‌باشد، بر رصد و پایش تهدیدات و اشراف اطلاعاتی و همچنین دفاع از منافع ملی و حقوق ج.ا.ا در برابر تهدیدات زیستی دشمن در مجامع بین‌المللی از مأموریت‌های عمده قرارگاه پدافند زیستی کشور، چشم‌انداز قرارگاه و همچنین اهداف کلان قرارگاه پدافند زیستی تأکید شده است. در این سند مواردی از قبیل امکان کسب دانش از شبکه‌های پیوسته جهانی در حوزه علوم و فناوری‌های زیستی، امکان به وجود آمدن حس مشترک تهدید بین کشورهای منطقه در هنگام بروز تهدیدات زیستی، امکان استفاده از تعاملات حقوقی-قوانین- معاهدات و سازمان‌های بین‌المللی در حوزه پدافند زیستی و همچنین امکان بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی و دانشی خارج از کشور در حوزه پدافند زیستی از فرصت‌های موجود قلمداد گردیده‌اند. در سند راهبردی پدافند شیمیایی نیز دفاع از منافع ملی در برابر تهدیدات شیمیایی دشمنان در مجامع بین‌المللی، حضور و عضویت در مجامع بین‌المللی - امکان همسویی پدافند شیمیایی با اقدامات بشردوستانه، امکان بهره‌گیری از تجربیات پدافند شیمیایی در جنگ‌های کشورهای همسایه و منطقه، امکان استفاده از تعاملات حقوقی و قوانین و معاهدات و سازمان‌های بین‌المللی در حوزه پدافند شیمیایی، امکان برقراری همکاری‌های سیاسی و علمی با کشورهای منطقه در حوزه پدافند شیمیایی و تقویت حس مشترک همکاری و امکان تبادل خدمات صلح‌جویانه و پدافندی در برابر تهدیدات بیان گردیده است (جعفری نیا، خسروی مقدم ۱۳۹۹: ۶۳).

دیپلماسی دفاعی، جزو جدایی‌ناپذیر از سیاست دفاعی فعال می‌باشد. دیپلماسی دفاعی، فرایندی است که اجرای موفقیت‌آمیز آن سهم بسزایی در بهبود شرایط امنیتی جوامع دارد. در مجموع، دیپلماسی دفاعی از ابزارهای در دسترس و مؤثر برای صلح‌سازی است. با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران به دنبال تقویت قدرت منطقه‌ای خود و افزایش نفوذ خود در سطح منطقه و محیط

بین‌المللی می‌باشد لازم است ضمن شناسایی درست تهدیدات، راهکارهای مناسبی در مواجهه و برخورد با آنها اتخاذ کند. این مهم سبب می‌گردد ضمن تضمین امنیت ملی، قدرت چانه‌زنی در حوزه دیپلماسی دفاعی نیز افزایش یابد. بنابراین با توجه به ساختار پدافند غیرعامل و اساسنامه‌های موجود می‌توان گفت زمینه‌سازی‌های مناسبی در مواجهه با تهدیدات جدید و افزایش قدرت نظامی و دفاعی کشور در حال شکل‌گیری است.

پیشینه

آقایان حسین مینایی و محمود عسگری در سال ۱۳۹۲ پروژه‌ای تحت عنوان "دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران" انجام داده که در آن به چگونگی تبیین دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی پرداخته‌اند. این تحقیق با هدف ۱- پر کردن بخشی از خلأ موجود در ادبیات راهبردی کشور درباره موضوع دیپلماسی دفاعی. ۲- آشنا نمودن جامعه علمی و نخبگان فکری و اجرایی با اهمیت روزافزون دیپلماسی دفاعی. ۳- ترسیم علمی شرایط و وضعیت دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران صورت پذیرفته است. در این پروژه محققین به مباحث نظری دیپلماسی دفاعی، خاستگاه عملکردی دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا، نقش دیپلماسی دفاعی در مدیریت دفاعی منطقه‌ای، دیپلماسی دفاعی و بازدارندگی با مطالعه موردی ج.ا.ایران، گفتمان دیپلماسی دفاعی در اسلام و مقایسه آن با دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا، دیپلماسی دفاعی در اندیشه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) و دیپلماسی دفاعی منطقه‌ای و بین‌المللی ج.ا.ایران اشاراتی دارند. همچنین آقایان جمشید شریفیان و سعید رفیعی در سال ۱۳۹۲ پایان‌نامه‌ای با عنوان "نقش دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در امنیت ملی با تأکید بر بازدارندگی و اعتمادسازی در دهه ۸۰" ارائه کرده‌اند. در این تحقیق دیپلماسی دفاعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای قدرت با تولید و به‌کارگیری قدرت نرم‌افزاری راهبردی جهت پیشگیری، بازدارندگی و مقابله با تهدیدات امنیت ملی معرفی شده است. در همه تحقیقات انجام شده ضرورت استفاده از دیپلماسی دفاعی در تأمین منافع امنیت ملی در حوزه‌های بین‌المللی با بهره‌برداری از ظرفیت‌های مختلف آن از جمله مأموریت‌های نظامی، تبادلات هیئت‌های رده‌بالای آموزشی و ... وابستگان نظامی ج.ا.ا مورد تأکید واقع شده است. در تحقیقات پایان‌نامه‌ای و مقاله‌ای نیز مواردی از قبیل توسعه و تعمیق روابط و همکاری‌های دفاعی و نظامی دو و یا چندجانبه با کشورهای همسو و غیرمتخاصم، تأمین نیازمندی‌های اطلاعاتی سطوح راهبردی و عملیاتی سامانه خودی و همچنین شناسایی و انتقال تجربیات، فناوری‌ها و تجهیزات موردنیاز کشور به‌عنوان کار ویژه‌های وابستگان نظامی تلقی گردیده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به دنبال بررسی نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل است که در حیطه تحقیقات توصیفی و از انواع کاربردی و به شیوه اکتشافی طبقه‌بندی می‌گردد. از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی است. دلایلی که منجر به انتخاب روش پژوهش کیفی - اکتشافی شده است به شرح زیر می‌باشد:

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل می‌باشد لذا در راستای نیل به این هدف، پژوهشگر نیازمند بررسی و مطالعه عمیق مفاهیم، روش‌ها، و کارکردهای مرتبط با استفاده از روش کیفی است. بنابراین با توجه به هدف و ماهیت این پژوهش، طرح تحقیق شامل مطالعه کیفی خواهد بود که در این راستا مطالعات روش مذکور ما را یاری می‌رساند که به مسئله پی برده و برای آزمون کارکردهای موردنظر از روش معیار مقبولیت استفاده کنیم. همچنین در پاسخ به سؤالات پژوهش از رویکرد کیفی (مصاحبه منظم) و به‌منظور پی بردن به اعتبار سازوکار احصاء شده از روش معیار مقبولیت استفاده شده است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند به شیوه گلوله برفی تا حد حصول اشباع نظری استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق را روسا، معاونین، مدیران و کارشناسان ارشد برخوردار از تجربه در حوزه‌های اجرایی، نظری و مطالعاتی و تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز مرتبط با دیپلماسی دفاعی و پدافند غیرعامل در ستاد کل نیروهای مسلح، وزارت دفاع و پش.ن.م، ارتش جمهوری اسلامی ایران و ... را شامل می‌شود که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر بوده و حداقل ۱۵ سال سابقه خدمت دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

این تحقیق رویکردی کیفی دارد و اطلاعات با استفاده از استدلال و تحلیل عقلایی به صورت کیفی و تفسیری مورد تحلیل قرار گرفته و از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی به شرح زیر استفاده شده است:

- ۱) پیاده‌سازی مصاحبه‌ها: در ابتدای امر مفاد دریافتی در خصوص سؤالات مصاحبه و موارد تکمیلی عنوان شده از سوی آنان با رعایت اصل امانت‌داری به صورت کامل پیاده‌سازی شد.
- ۲) کدگذاری باز: در این مرحله پژوهشگر از طریق جزء به جزء کردن اطلاعات به شکل‌بندی مقوله‌های (طبقه‌ها) اطلاعات درباره پدیده مورد مطالعه می‌پردازد (بازرگان، ۱۳۸۷: ص ۹۹). در این راستا اطلاعات دریافتی از پاسخ هر سوال در قالب کلید واژه‌های مطرح شده از سوی افراد، به صورت جداگانه دست‌بندی گردیده است.

۳) کدگذاری محوری: پژوهشگر یک مقوله کدگذاری باز را انتخاب می‌کند، آن را (به‌عنوان مقوله یا پدیده اصلی) در مرکز فرایند مورد بررسی قرار می‌دهد و سایر مقوله‌ها (شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، واسطه‌ای و پیامدها) را به آن مرتبط می‌سازد (همان، ۱۰۰). در این خصوص نیز کلید واژه‌های دریافتی از نتایج مصاحبه در قالب یک مقوله کدگذاری باز مرتبط گردیده و شماره‌های هر کلید واژه در جلوی کد انتخاب شده مرتبط قید گردید.

۴) کدگذاری انتخابی: در این مرحله پژوهشگر به تدوین نظریه‌ای درباره رابطه میان مقوله‌های به‌دست آمده در الگوی کدگذاری محوری می‌پردازد (همان، ۱۰۲). در پایان نیز با تحلیل مقوله‌های به‌دست آمده نظریه نهایی در خصوص فرضیه‌های ذیل تشریح گردیده است.

الف- از دیپلماسی دفاعی در پایش تهدیدات (کشف پیش‌دستانه، شناسایی و رصد) مرتبط با حوزه‌های ۵گانه پدافند غیر عامل کشور (زیستی، پرتوی، سایبری، فضایی، شیمیایی) می‌توان بهره برد.

ب- از دیپلماسی دفاعی برای انتقال تجربیات، دانش و فناوری‌های نوین سایر کشورها مرتبط با حوزه‌های مورد نظر پدافند غیر عامل می‌توان استفاده نمود.

ج- از دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازمندی‌های سخت‌افزاری پدافند غیر عامل کشور (تجهیزات نوین، اقلام امنیتی، قطعات حساس و راهبردی و...) می‌توان بهره برد.

چ- با استفاده از دیپلماسی دفاعی با کشورهای همسو و غیرمتخاصم، می‌توان نیازهای پدافند غیر عامل در حوزه‌های روابط خارجی و احقاق حقوق جمهوری اسلامی ایران مرتبط با این حوزه در سازمان‌ها، نهادها و مراکز بین‌المللی را تأمین نمود

ح- ایجاد ارتباط، زبان مشترک، شناخت دوطرفه و همکاری بین نهادهای سیاست‌گذار و مجری پدافند غیر عامل کشور و مجریان و عناصر فعال در حوزه دیپلماسی دفاعی در ایفای نقش هم‌افزایانه در تأمین نیازهای پدافند غیر عامل کشور مفید و مؤثر می‌باشد.

خ- به کارگیری هدفمند و هوشمندانه هر یک از اجزای حلقه‌های اصلی تصمیم‌ساز، تصمیم‌گیر و اجراکننده دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیر عامل کشور مفید و تأثیرگذار می‌باشد

تحلیل فرضیه ۱:

چگونگی و نقش دیپلماسی در پایش تهدیدات (کشف پیش‌دستانه، شناسایی و رصد) مرتبط با حوزه‌های پنج‌گانه پدافند غیر عامل کشور (زیستی، الکترونیک، سایبری، فضایی، شیمیایی) در

نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۲۸ کد احصا گردید که در مجموع، تعداد ۴ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق در پاسخ به سؤال پژوهش به همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۱) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال اول

مقوله محوری	کدهای باز	شماره کدها
نقش دیپلماسی دفاعی در پایش تهدیدات مرتبط با حوزه‌های پنج‌گانه نیازهای پدافند غیرعامل	۱- کاربرد اصلی و اساسی دیپلماسی دفاعی در پایش تهدیدات پدافند غیرعامل کشور	(۱)، (۷)، (۲۰)
	۲- رصد تهدیدات از طریق جمع‌آوری اطلاعات توسط عناصر اجرایی دیپلماسی دفاعی در مذاکرات، ملاقات، حضور در مراسم‌ها و محافل خارجی و دیپلماتیک، اتاق‌های فکر و بازدیدها در حوزه حریف	(۲)، (۵)، (۶)، (۷)، (۸)، (۹)، (۱۰)، (۱۱)، (۱۲)، (۱۸)، (۲۱)، (۲۲)
	۳- از طریق تعاملات بین‌المللی، انعقاد تفاهم‌نامه‌ها، شرکت در ائتلاف‌ها، و قراردادهای همکاری مشترک دو یا چندجانبه با کشورهای دوست و غیرمتخاصم و سازمان‌های بین‌المللی	(۳)، (۴)، (۱۳)، (۱۴)، (۱۷)، (۱)، (۹)، (۲۳)، (۲۷)
	۴- از طریق رصد و پایش رسانه‌ها و منبع خبری در محیط خارجی محل حضور عناصر حلقه‌های اجرایی دیپلماسی دفاعی	(۱۵)، (۱۶)، (۲۴)، (۲۵)، (۲۶)

جدول (۲) میزان مقبولیت

ردیف	تعداد کدگذاری	درصد
کدباز ۱	۳	۲۵
کدباز ۲	۱۲	۱۰۰
کدباز ۳	۸	۶/۶۶
کدباز ۴	۵	۶/۴۱

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۲ و کمترین مقبولیت هم به کدباز شماره ۱ تعلق دارد.

تحلیل فرضیه ۲:

چگونگی استفاده از دیپلماسی دفاعی برای انتقال تجربیات، دانش و فناوری‌های نوین سایر کشورها مرتبط با حوزه‌های مورد نظر در پدافند غیرعامل در نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۴۴ کد

احصا گردید که در مجموع، تعداد ۵ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق در پاسخ به سؤال پژوهش به همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۳) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال دوم

مقوله محوری	کدهای باز	شماره کدها
نقش دیپلماسی دفاعی در انتقال تجربیات، دانش و فناوری‌های نوین سایر کشورها مرتبط با حوزه‌های موردنظر پدافند غیرعامل به کشور خودی	۱- بهره‌برداری از سرپنجه‌های دیپلماسی دفاعی (وابستگان نظامی نمایندگان دفاعی و...) در شناسایی منابع مربوطه، جمع‌آوری اطلاعات، انتقال اطلاعات و ایجاد ارتباطات دوسویه	(۳)،(۴)،(۵)،(۶)،(۷)،(۹)،(۱۱)، (۲۹)،(۳۴)،(۳۶)،(۳۹)،(۴۳)، (۴۴)،(
	۲- انعقاد تفاهم‌نامه‌های همکاری‌های مشترک بین‌الدولی / مراجع علمی و تحقیقاتی، صنایع مرتبط و ...	(۲)،(۱۷)،(۱۹)،(۳۱)
	۳- تبادل هیئت‌های علمی، آموزشی، دانشجویی، خرید کننده، بازدیدکننده و	(۱)،(۸)،(۱۰)،(۱۲)،(۱)،(۱۸)، (۲۰)،(۲۴)،(۲۶)،(۳۰)،(۴)
	۴- برگزاری نشست‌ها، رویدادها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها، کارگاه‌های آموزشی و مشارکت دوطرفه در این مناسبات	(۱۴)،(۱۵)،(۲۱)،(۲۲)،(۲۳)، (۲۵)،(۲۷)،(۲۸)،(۳۷)،(۳۸)، (۴۰)،(۴۲)
	۵- تعریف رابطه نظام‌مند بین سازمان پدافند غ و ارکان دیپلماسی دفاعی برای تحقق این منظور	(۱۶)،(۳۲)،(۳۳)،(۳۵)

جدول (۴) میزان مقبولیت

ردیف	تعداد کدگذاری	درصد
کدباز ۱	۱۳	۱۰۰
کدباز ۲	۴	۳۰/۷۶
کدباز ۳	۱۱	۸۴/۶۱
کدباز ۴	۱۲	۹۲/۳۰
کدباز ۵	۴	۳۰/۷۶

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۱ و کمترین مقبولیت هم به کدبازهای شماره ۲ و ۵ تعلق دارد.

تحلیل فرضیه ۳:

چگونگی بهره‌برداری از دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازمندی‌های سخت‌افزاری پدافند غیرعامل کشور (تجهیزات نوین، اقلام امنیتی، قطعات حساس و راهبردی و...) در نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران موردبررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۳۲ کد احصا گردید که در مجموع، تعداد ۴ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق

در پاسخ به سؤال پژوهش به همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۵) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال سوم

شماره کدها	کدهای باز	مقوله محوری
(۱)،(۳)،(۴)،(۵)،(۷)،(۲)،(۱۷)، (۲۳)،(۲۴)،(۲۵)،(۲۷)،(۲۸)، (۲۹)،(۳۰)	۱- بهره‌برداری از ظرفیت سرپنجه‌های دیپلماسی دفاعی (وابستگان نظامی، نمایندگان دفاعی و ...) در شناسایی کانون‌های مربوطه، ایجاد ارتباط با طرف‌های خودی و ...	نقش دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای سخت-افزاری مرتبط با حوزه‌های مورد نظر پدافند غیرعامل (تجهیزات نوین، اقلام امنیتی، قطعات حساس و راهبردی و ...)
(۲)،(۶)،(۸)،(۱۰)،(۱۱)،(۱۳)، (۱۵)،(۱۶)،(۲۰)	۲- توسعه روابط دفاعی با کشورهای مورد نظر و افزایش شرکای راهبردی از طریق انعقاد تفاهم‌نامه، همکاری‌های پنهانی و ...	
(۱۴)،(۱۸)،(۱۹)،(۲۱)،(۲۲)، (۲۶)	۳- تبادل هیئت‌های آموزشی، بازدیدکننده و ... دفاعی و نظامی	
(۹)،(۳۱)،(۳۲)	۴- ایفای نقش در افزایش تعامل بین دو حوزه برای تقویت ساختارها	

جدول (۶) میزان مقبولیت

درصد	تعداد کدگذاری	ردیف
۱۰۰	۱۴	کدباز ۱
۶۴/۲۸	۹	کدباز ۲
۴۲/۸۵	۶	کدباز ۳
۲۱/۴۲	۳	کدباز ۴

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۱ و کمترین مقبولیت هم به کدباز شماره ۴ تعلق دارد. تحلیل فرضیه ۴:

چگونگی استفاده از دیپلماسی دفاعی با کشورهای همسو و غیرمتخاصم، نیازهای پدافند غیرعامل در حوزه‌های روابط خارجی و احقاق حقوق ج.ا.ا مرتبط با این حوزه در سازمان‌ها، نهادها و مراکز بین‌المللی در نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۳۰ کد احصا گردید که در مجموع، تعداد ۴ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق در پاسخ به سؤال پژوهش به همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۷) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال چهارم

شماره کدها	کدهای باز	مقوله محوری
(۳)،(۴)،(۹)،(۱۹)،(۲۸)،(۲۹)	۱- بهره‌برداری از ظرفیت سرپنجه‌های دیپلماسی دفاعی (وابستگان نظامی، نمایندگان دفاعی و...) در ایجاد بستر برای انعقاد تفاهم‌نامه‌ها و توسعه همکاری‌ها در حوزه‌های مختلف	نقش دیپلماسی دفاعی
(۱)،(۲)،(۵)،(۶)،(۷)،(۸)، (۱۰)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۳)،(۱۷)، (۲۱)،(۲۴)،(۲۶)	۲- انعقاد تفاهم‌نامه‌های همکاری‌های علمی، آموزشی، اطلاعاتی، ایجاد ائتلاف‌های پایدار و انتفاع از کشورهای هم‌پیمان برای تأمین اهداف مرتبط	در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل در حوزه توسعه همکاری‌ها و روابط خارجی و احقاق حقوق ج.ا.ا مرتبط با این حوزه در سازمان‌ها و مراکز بین‌المللی
(۱۴)،(۱۵)،(۱۶)،(۱۸)،(۲۲)،(۲۳)	۳- تبادل هیئت‌های راهبردی و سطح بالای دفاعی و نظامی و مشارکت‌های بین‌المللی برای این منظور	
(۲۰)،(۲۵)،(۲۷)،(۳۰)	۴- ترجمه و تعریف دقیق نیازهای این حوزه برای دیپلماسی دفاعی و هم‌افزایی	

جدول (۸) میزان مقبولیت

درصد	تعداد کدگذاری	ردیف
۴۲/۸۵	۶	کدباز ۱
۱۰۰	۱۴	کدباز ۲
۴۲/۸۵	۶	کدباز ۳
۲۸/۵۷	۴	کدباز ۴

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۲ و کمترین مقبولیت هم به کدباز شماره ۴ تعلق دارد.

تحلیل فرضیه ۵:

چگونگی ایجاد ارتباط، زبان مشترک، شناخت دوطرفه و همکاری بین نهادهای سیاست‌گذار و مجری پدافند غیرعامل کشور و مجریان و عناصر فعال در حوزه دیپلماسی دفاعی در ایفای نقش هم‌افزایانه در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور در نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۲۳ کد احصا گردید که در مجموع، تعداد ۳ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق در پاسخ به سؤال پژوهش به همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۹) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال پنجم

شماره کدها	کدهای باز	مقوله محوری
(۱)،(۱۵)،(۱۴)،(۹)،(۸)،(۳)،(۲)،(۶)،(۱۹)،(۲۰)،(۲۱)	۱- مفید و مؤثر بوده و اهمیت بالا و نقشی هم‌افزایانه دارد.	میزان نقش ایجاد زبان مشترک، شناخت دوطرفه و همکاری بین نهاد‌های سیاست‌گذار و مجری
(۲۳)،(۷)	۲- لازمه همکاری هدفمند با طرف‌های خارجی و شناخت مخاطب است	پدافند غیرعامل و عناصر فعال در حوزه دیپلماسی دفاعی در ایفای نقش هم‌افزایانه در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل
(۱)،(۴)،(۵)،(۶)،(۱۰)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۳)،(۱۷)،(۱۸)،(۲۲)	۳- ضمن ایجاد درک و شناخت متقابل منجر به وحدت رویه، حل مشکلات و موانع برای تأمین بهتر نیازها می‌گردد.	

جدول (۱۰) میزان مقبولیت

درصد	تعداد کدگذاری	ردیف
۹۰/۹۰	۱۰	کدباز ۱
۱۸/۱۸	۲	کدباز ۲
۱۰۰	۱۱	کدباز ۳

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۳ و کمترین مقبولیت هم به کدباز شماره ۲ تعلق دارد.

تحلیل فرضیه ۶:

چگونگی به‌کارگیری هدفمند و هوشمندانه هر یک از اجزای حلقه‌های اصلی تصمیم‌ساز، تصمیم‌گیر و اجراکننده دیپلماسی دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل کشور در نتیجه مصاحبه با تعداد ۲۱ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت چکیده نظرات مصاحبه‌شوندگان در قالب ۲۲ کداحصا گردید که در مجموع، تعداد ۴ مقوله محوری از یافته‌های مصاحبه‌های تحقیق در پاسخ به سؤال پژوهش به‌همراه فراوانی هر محور به جدول شرح ذیل دسته‌بندی گردیده است:

جدول (۱۱) مقوله‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری‌های باز حاصل از مصاحبه‌های سؤال ششم

شماره کدها	کدهای باز	مقوله محوری
(۱)،(۲)،(۳)،(۴)،(۶)،(۷)،(۱۲)،(۱۵)،(۱۷)،(۱۸)	۱- توجه به شرایط داخلی و بین‌المللی، هماهنگی کامل بین محیط تئوری و محیط اجرایی مهم است.	میزان نقش به‌کارگیری هدفمند و هوشمندانه اجرای حلقه‌های اصلی دیپلماسی
(۵)،(۸)،(۹)،(۱۱)،(۱۳)	۲- تفکیک وظایف و پرهیز از موازی کاری در عین هماهنگی کامل باید صورت پذیرد.	دفاعی در تأمین نیازهای پدافند غیرعامل

شماره کدها	کدهای باز	مقوله محوری
(۲۲)،(۲۱)،(۱۹)،(۱۴)،(۱۰)	۳- پیروی از دیپلماسی کلان کشور و راهبردهای اسناد پدافند غیرعامل ضروری است.	
(۲۰)،(۱۶)	۴- نقش سطوح ستادی و تصمیم ساز مؤثرتر است.	

جدول (۱۲) میزان مقبولیت

درصد	تعداد کدگذاری	ردیف
۱۰۰	۱۰	کدباز ۱
۵۰	۵	کدباز ۲
۵۰	۵	کدباز ۳
۲۰	۲	کدباز ۴

بیشترین درصد مقبولیت متعلق به کدباز شماره ۱ و کمترین مقبولیت هم به کدباز شماره ۴ تعلق دارد. در حالت کلی سؤال شماره ۲ با بیشترین کدباز تعریف شده (۴۴ کدباز) و سؤال شماره ۶ با کمترین کدباز تعریف شده (۲۱ کدباز) تبیین گردیده اند. در کدهای دریافتی اکثر مصاحبه شونده‌ها دیپلماسی دفاعی را از مؤلفه‌ها و مبانی دفاع محسوب می‌کنند و آن را بخشی از الزام‌های راهبردی کشور می‌دانند. از دیدگاه آن‌ها دیپلماسی دفاعی می‌تواند روند اقتناع‌سازی در حوزه راهبردی را به وجود آورد و از سازوکارهای ائتلاف‌سازی در مقابله با تهدید نیز به شمار برود. کارکردهای اصلی و مهم دیپلماسی دفاعی، «امنیت‌سازی» و «تهدیدزدایی» است. این مفهوم به معنای کاربرد دیپلماسی در حوزه دفاع به منظور بالا بردن سطح تعامل‌های همکاری جوینان کشورهای و جایگزین کردن ثبات به جای تنش است. هدف‌های دیپلماسی دفاعی که با استفاده از همکاری‌ها، مشارکت‌ها، ائتلاف‌های بین‌المللی و احقاق حقوق در نهادها و سازمان‌های بین‌المللی قابل تحقق بوده شامل مهندسی محیط امنیتی، کسب منافع اقتصادی، دستیابی به تجهیزات دفاعی موردنیاز، ثبات‌سازی و کنترل تسلیحات می‌باشد. دیپلماسی دفاعی از طریق برقراری روابط و تعاملات مناسب دفاعی بین سازمان‌های دفاعی کشورها نقش تعیین کننده‌ای در بهبود اعتماد داشته و اعتماد، تنش‌زدایی را جایگزین تنش‌زایی، تعامل را جایگزین تقابل، و همکاری را جایگزین رقابت می‌نماید. دیپلماسی دفاعی فعال با ایجاد وابستگی‌های متقابل، بستر مناسبی را برای دستیابی مستقیم یا با واسطه به تجهیزات دفاعی فراهم نموده و بسترساز همکاری و موجد هماهنگی و این هماهنگی نیز باعث درهم تنیدگی و گره‌خوردگی سرنوشت کشورها شود. با توجه به اهمیت دیپلماسی دفاعی و همچنین نقش پدافند غیرعامل در تأمین و تضمین امنیت منافع ملی دفاعی

لازم است ارتباط تنگاتنگی بین کارگزاران و تئوریسن های هردو بخش ایجاد واز ظرفیت های یکدیگر در راستای تقویت و تکمیل امنیت ملی استفاده گردد. نتایج حاصله این پژوهش نیز بیانگر اهمیت مبانی پدافند غیرعامل و رعایت شیوه نامه ها و دستورالعمل ها به منظور تقویت سیستم دفاعی و نظامی می باشد لذا به منظور بهره مندی از این ظرفیت باید در جهت تقویت زیرساخت ها و تجهیزات آن از همه ابزار از جمله دیپلماسی دفاعی استفاده نمود.

نتیجه گیری و پیشنهادها

با نگرش به ماهیت کارکردی و وظایف و محورهای مندرج در سیاست پدافند غیرعامل و ارتباط حوزه های تعریف شده با موضوع تهدیدها و اقدامات دشمن، می توان بخش قابل توجهی از نیازهای پدافند غیرعامل کشور را با فعالیت های در حوزه دیپلماسی به طور عام و دیپلماسی دفاعی به طور خاص مرتبط ساخت. براساس نتایج به دست آمده در مصاحبه ها و کد گذاری های انجام شده، مشخص گردید دیپلماسی دفاعی نقش موثری در تامین نیازهای سخت افزاری و نرم افزاری پدافند غیرعامل با استفاده از ابزارهای دیپلماتیک در سطح محیط بین الملل و کمک به ارتقای مصون سازی کشور از طریق پشتیبانی همه جانبه در برابر تهدیدات دشمن دارد. شرایط خاص جمهوری اسلامی ایران در حوزه های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی و دارا بودن ثروت های عظیم مادی و معنوی و همچنین تشکیل کانون های متعدد بحران در محیط منطقه ای، مسئولین باید با استفاده از همه ظرفیت ها و اتخاذ مناسب دکرترین های دفاعی و نظامی حفظ منافع کشور و تامین امنیت را با ابزار مناسب در اولویت برنامه های خود قرار دهند. یکی از بهترین روش ها و سیستم های موجود با توجه به شرایط نظامی، جغرافیایی و اقتصادی کشور استفاده از راهکارهای پدافند غیرعامل در برابر تهدیدات می باشد. راهکارهایی که بدون استفاده از سلاح نظامی و اقدامات مسلحانه، موجبات افزایش بازدارندگی، کاهش صدمات و آسیب پذیری ها، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران و... می شود. بنابراین لازم است در جهت تقویت آمادگی ها در برابر انواع گوناگون تهدیدات از همه ظرفیت ها من جمله دیپلماسی دفاعی استفاده کنیم.

باتوجه به نتایج تحقیق، دیپلماسی دفاعی می تواند نقش بسزایی در تامین نیازمندی های نرم افزاری و سخت افزاری پدافند غیرعامل ایفا نماید. پس از تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق در راستای پاسخگویی به سؤال اصلی پیشنهادهای ذیل قابل بیان می باشد:

الف- از تجارب و دانش کارکنان فعال و مرتبط با حوزه دیپلماسی دفاعی در تبیین و تحلیل روند تهدیدات استفاده گردد. (اطلاعات و تجربیات آنها می‌تواند در بخشی از برآوردهای اطلاعاتی مورد استفاده قرار گیرد).

ب- با استفاده از اقدامات میدانی توسط عناصر اجرایی دیپلماسی دفاعی در کشف، رصد و پیش‌تهدیدات نوین اقدام گردد.

پ- پویاتر نمودن رصدهای اطلاعاتی به منظور کشف دانش و فناوری‌های نوین سایر کشورها در حوزه پدافند غیرعامل.

ت- ارائه برنامه‌های کاری هدفمند به دفاتر وابستگی نظامی جهت فعالیت‌های جمع‌آوری در حوزه پدافند غیرعامل کشور میزبان و انعکاس به سازمان‌های مربوطه.

ث- برگزاری کارگاه‌ها، همایش‌ها، سمینارها و برنامه‌های مشابه داخلی و خارجی مرتبط با فناوری‌های نوین دفاع غیرعامل.

ج- جذب مشارکت‌های بین‌المللی در راستای ائتلاف‌سازی بر علیه تهدیدات نوین.

چ- انعقاد قراردادهای مناسب با کشورهای دوست و همپیمان در جهت تأمین نیازمندی تجهیزات پدافندی در حوزه غیرعامل.

ح- اعزام دانشجویان به کشورهای دوست جهت تحصیل در حوزه‌های مرتبط با پدافند غیرعامل.

خ- تبیین نیازمندی‌های پدافند غیرعامل و ارائه آنها به عناصر دیپلماسی کشور جهت مدنظر قرار دادن در روابط و همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی.

د- دیپلماسی دفاعی و نیازهای مرتبط با حوزه بین‌الملل پدافند غیرعامل در سرفصل‌های آموزشی سازمان‌های نیروهای مسلح گنجانیده شده و در دوره‌های آموزشی مرتبط به اجزای اصلی و سرپنجه‌های دیپلماسی دفاعی به‌طور خاص تدریس گردد.

قدردانی

در پایان از تمامی عزیزانی که ما را در راستای انجام این تحقیق یاری رساندند، کمال تشکر و امتنان بعمل می‌آید.

منابع

- تافته گودرز؛ کلانتری فتح ا... (۱۳۹۶). نقش و جایگاه پدافند غیر عامل در راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی/ استراتژیک. ۱۶ (۷۴): ۹۹-۱۱۶.

- جعفری نیا عباس؛ خسروی مقدم عبدالرضا. (۱۳۹۹). *پدافند غیرعامل از دریچه دیپلماسی دفاعی*. تهران: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی.
- جلالی غلامرضا. (۱۳۹۶). ارائه راهبردهای پدافند غیرعامل کشور در برابر تهدیدات سایبری. *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*. ۱۷(۷۵): ۱۳۱-۱۱۲.
- خبازی مصطفی؛ صباحی گراغانی یاسر و ناظری بهاره. (۱۳۹۷). ارزیابی معیارهای مکان گزینی پادگان‌های نظامی بر اساس راهبردهای پدافند غیرعامل در برابر تهدیدات احتمالی آینده، *آینده پژوهی دفاعی*. ۳(۹): ۱۳۵-۱۱۱.
- ذوالفقاری، علی. (۱۳۹۰). توسعه فرهنگ پدافند غیرعامل در امنیت کشور. *فصلنامه علوم و فنون نظامی*، ۱(۲۰): ۳۱-۷.
- روابط عمومی قرارگاه پدافند زیستی کشور. (۱۳۹۵). *سند راهبردی پدافند زیستی کشور*. سازمان پدافند غیر عامل کشور.
- روابط عمومی قرارگاه پدافند زیستی. (۱۳۹۳). *سند راهبردی پدافند شیمیایی کشور*. سازمان پدافند غیر عامل کشور.
- سیاری حبیب‌اله؛ منصور دهقان و مرتضی. (۱۳۹۵). طراحی الگوی راهبردی پدافند غیرعامل بنادر جنوب کشور با تأکید بر تهدیدات دریایا پایه، *نشریه مطالعات دفاعی استراتژیک*. ۱۴(۶۵): ۷۰-۴۹.
- عابدی سجاد. (۱۳۹۸). دفاع قابلیت محور و توانمندساز در اندیشه های دفاعی امام خامنه ای مدظله العالی از منظر پدافند غیرعامل. *نشریه پژوهش نامه تاریخ، سیاست و رسانه*. ۲(۶): ۲۹۵-۲۷۵.
- موحدی نیا جعفر. (۱۳۹۰). *اصول و مبانی دفاع غیرعامل*. انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- مینایی حسین و عسگری محمود. (۱۳۹۲). *دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی.
- وحیدی. احمد. (۱۳۸۹). وزارت دفاع و دیپلماسی دفاعی (گفت‌وگو). *دیپلماسی دفاعی*. ۲(۶): ۲۹۵-۲۷۵.